

Ο ΣΤΡΑΒΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΒΛΑΧΟΙ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Ἐν ᾧ κάμπω τὰ μέσα τοῦ 84 ἔτους τῆς ἡλικίας μου πρὸς τὸ 85 καὶ ἡσυχολούμην περὶ τὸ πότισμα τοῦ κηπαρίου τῆς οἰκίας μου, ὠλίσθησα καὶ πεσὼν εἰς τὴν μικρὰν αὐλὴν ἐκτύπησα τὴν κεφαλὴν μου καὶ ἔπαθον ἐγκεφαλικὴν διάσεισιν, ἧς ἔνεκα ὁ ἱατρὸς μοὶ ἀπηγόρευσε διανοητικὴν ἐργασίαν κτλ. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν θέλω νὰ ἀπουσιάσω ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐφορτὴν τοῦ καθηγητοῦ κ. Φαίδωνος Κουκουλέ, τὸν ὁποῖον τιμῶ καὶ ἀγαπῶ πολὺ, καταθέτω ἐνταῦθα ὀλίγας σκέψεις περὶ τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς θέματος, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει σαφέστερον ἢ ἐρώτησις: «Εἶδεν ὁ Στράβων Βλάχος εἰς τὴν Πίνδον;»

Γνωρίζομεν ἀορίστως, ὅτι ὁ Στράβων αὐτὸς προσωπικῶς περιώδευσε τὴν Πίνδον, τὰ Καμβούνια, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὰς ὑπὸ τὰ ὄρη ταῦτα ἐκτετατομένης χώρας, ἃς περιγράφει. Δὲν ἐφρόντισε μὲν κατὰ τινὰ τρόπον νὰ δηλώσῃ τὴν παρουσίαν του ἐν ταῖς χώραις ταύταις, ὡς πράττει ἀλλαχοῦ¹. Ἀλλὰ μετὰ πλήρους πίστεως ἀποδεχόμεθα τὰς γεωγραφικὰς εἰδήσεις καὶ διδασκαλίας του, ἀφορώσας εἰς μέρος τῆς γῆς, ὅπερ ἐπεσκέφθη αὐτὸς, ὡς δηλοῖ ἐν 117, 11:

«Ἐροῦμεν δὴ τὴν μὲν ἐπελθόντες αὐτοὶ τῆς γῆς καὶ θαλάττης, περὶ ἧς δὲ πιστεύσαντες τοῖς εἰποῦσιν ἢ γράψασιν. Ἐπήλθομεν δὲ ἐπὶ δύοσι μὲν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῶν κατὰ Σαρδόνα τόπων τῆς Τυρροηνίας, ἐπὶ μεσημβρίαν δὲ ἀπὸ τοῦ Ἐνξείνου μέχρι τῶν τῆς Αἰθιοπίας ὄρων...».

Τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν Βλάχων εἶναι:

- α) Τὸ ὄνομά των τοῦτο.
 - β) Ἡ λατινογλωσσία (βλαχογλωσσία) των.
 - γ) Ἡ στολή των.
 - δ) Ὁ ποιμενικὸς καὶ ἡμινομαδικὸς βίος των, διαμενόντων ἀλλαχοῦ τὸν χειμῶνα καὶ ἀλλαχοῦ τὸ θέρος.
- α) Τὸ πρῶτον γνώρισμα, ἥτοι τὸ ὄνομα Βλάχοι, οὐδαμοῦ τῶν Γεωγραφικῶν τοῦ Στράβωνος ἀπαντᾷ, ἀγνοοῦμεν δ' ἂν εἶχε διαδοθῆ² κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ Στράβων ἐγνώρισε τὴν Ἑλλάδα. Πιθανῶς ὅχι.

¹ Πρβλ. 200, 2. 223, 6. 478, 10. 499, 18. 547, 15 - 16. 557, 33. 560, 38. 561, 39. 568, 2. 706, 45. 719, 73. 733, 15. 757, 24. 774, 15. 775, 15. 816. 837, 20.

² Ὅρα διάλεξίν μου γενομένην ἐν τῇ Ἑταιρ. Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἐν Θεσσαλονικῇ τῷ 1952, ἐν Μακεδονικῇ λαϊκῇ Βιβλιοθήκῃ ἀριθ. 7, σελ. 10, 12, 13 ἐξ.

Ὁ Στράβων ἐγεννήθη ἐν Ἀμασειᾷ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῷ 63 π.Χ., ἐγνώρισε δὲ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, πιθανῶς ὅτε ἦτο 34 ἐτῶν, τῷ 29 π.Χ. Τότε ἐταξίδευσεν εἰς Ρώμην καὶ Αἴγυπτον καὶ διῆλθε δι' Ἑλλάδος, τότε τὸ πρῶτον, ὅσον γινώσκομεν. Ἐκ τούτου ὁμως δὲν προκύπτει, ὅτι τὸ ὄνομα Βλάχος ἦτο ἄγνωστον τότε, ἀφ' οὗ τοῦτο ἦτο ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων λαϊκὴ ὄνομασία ἐν Αἰγύπτῳ τῶν λιμιτανέων (ὄροφυλάκων), ἀλλ' ἴσως ἀκόμη δὲν εἶχε διαδοθῆ καὶ γενικευθῆ.

Δὲν εἶναι δὲ παραδόξον νὰ εἶχε συμβῆ περὶ τοὺς Βλάχους ἀνάλογόν τι πρὸς ὅ,τι λέγει ὁ Στράβων, 254, περὶ τῶν Λευκανῶν, τῶν Βρεττίων καὶ τῶν Σαυνιτῶν: «οὕτω δ' εἰσὶ κεκακωμένοι τελέως οὗτοι καὶ Βρεττίοι καὶ αὐτοὶ Σαυνίται οἱ τούτων ἀρχηγέται, ὥστε καὶ διορίσαι χαλεπὸν τὰς κατοικίας αὐτῶν· αἴτιον δέ, ὅτι οὐδὲν ἔτι σύστημα κοινὸν τῶν ἐθνῶν ἐκάστου συμμένει, τὰ τε ἔθνη διαλέκτων τε καὶ ὀπλισμοῦ καὶ ἐσθῆτος καὶ τῶν παρὰ πησίων ἐκλέλοιπεν, ἄλλως τε ἄδοξοι παντάπασιν εἰσὶν αἱ καθ' ἕναστα καὶ ἐν μέρει κατοικίαι». Ἐν δὲ τοιαῦτά τινα συνέβαινον περὶ τοὺς ἱστορικοὺς τούτους λαοὺς, πολλῶ περισσότερα ἠδύνατο νὰ συμβῶσι περὶ τοὺς ἄγνώστους Βλάχους¹.

Πρὸς τούτοις πρέπει νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἡ Δακία δὲν εἶχε κυριευθῆ ἀκόμη, ἵνα ὀνομασθῆ Βλαχία, οὔτε τὰ νότια τῆς Αὐστρίας ἢ ἄλλης τινὸς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης² θὰ εἶχον προσλάβει βλαχικὰς προσωνυμίας τόσον ἐνωρίς. Τὸ ὄνομα δὲν θὰ εἶχε διαδοθῆ ἀκόμη.

Ἄλλ', ὡς πιστεύω, τὸ ὄνομα Βλάχος ἐσχηματίσθη ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ βάσιν ὑπὸ τῶν αὐτόσε ἔνεκα πείνης προσφευγόντων Ἑβραίων ἀποίκων, οἵτινες ὀνόμασαν ἑαυτοὺς γεωργοὺς (σημιτιστὶ φαλάχ), ἐπειδὴ ἐγεώργουν τοὺς παραμεθορίους ἀγρούς, οὓς ἐλάμβανον παρὰ τοῦ κράτους τῆς Αἰγύπτου πρὸς ζώαρχειαν, ὑποχρεούμενοι νὰ προστατεύουν τὰ σύνορα τῆς κρατικῆς χώρας. Τούτους διεδέχθησαν ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων οἱ Ἑλληνες Μακεδόνες, οἵτινες θὰ εἶχον μετακληθῆ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑορδαίας, πατρίδος τῶν Πτολεμαίων, ὡς ἔρεισμα τῆς δυναστείας καὶ ἐκαλοῦντο οἱ παραμεθόριοι οὗτοι ἀποικοὶ ἐπισήμως μὲν γεωργοί, λαϊκῶς δὲ μὲ τὸ ἤδη γνωστὸν καὶ διαδεδομένον ἐξ Αἰγύπτου ὄνομα φαλάχ, ἀφ' οὗ ὁμως προσέθησαν τὴν ἑλληνικὴν κατάληξιν -ος (φαλάχ-ος) καὶ μετέβαλον τὸ ἀρχικὸν δασὺ φ εἰς τὸ ἀντίστοιχόν του μέσον β, ὥστε ἐμόρφωσαν αὐτὸ ὡς βαλάχος (πρβλ. Φάλακρος - Βάλακρος, Φερενίκη - Βερενίκη, κεφαλὰ - κεβαλά), ὅπερ ἐγένετο ἔπειτα Βλάχος (πρβλ. Βαλάσης - Βλάσης, Καρανῖκος - Κρανῖκος, μαλακός - (μ)βλάξ, Καραβάν - σαράϊ - Καρβασαράς)³.

¹ Πρβλ. καὶ Στράβ., 285, 10.

² Ὁρα Zeitschrift für Ortsnamenforschung (= ZONF), I, 1925, σελ. 51 ἐξ., 91 ἐξ.

³ Ὁρα Χατζηδάκιν, ἐν Ἀθηνᾶ, τόμ. 22, 1910, σελ. 253 ἐξ.

Τὸν τύπον Βαλάχος ἐγνώρισαν ἔπειτα οἱ Ρωμαῖοι, ὅτε τῷ 48 π.Χ. ὁ Πομπήϊος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Καῖσαρ ἤλθον εἰς Αἴγυπτον καὶ κατέλαβον αὐτήν, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος τῷ 31 π.Χ. μετέβαλεν αὐτήν εἰς Ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν¹. Ἐκτοτε εἰσάγεται εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους τὸ ὄνομα Vlachus (ἔχι Blachus) καὶ μεταρρυθμίζεται πιθανῶς καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ ἀποικισμοῦ ἀκτημόνων Ρωμαίων εἰς τὰς χώρας, ἃς κατελάμβανεν ἡ Ρώμη ἐπεκτείνουσα τὸ κράτος τῆς μετὰ ταῦτα τὰ *propugnacula imperii*.

Μνειάν ὅμως τοῦ ὀνόματος τῶν Βλάχων ἢ παραμορφώσεις αὐτοῦ εὐρίσκομεν πολὺ ὕστερον (π.χ. τὸν 8ον αἰ.), ὅτε δηλ. τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος εἶχε διαλυθῆ πρὸ πολλοῦ, ἡ δὲ Ρώμη δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ὑποτάσῃ χώρας εἰς τὰ δυτικὰ ἢ τὰ κεντρικὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, ἔνθα εὐρίσκομεν βλαχῶδεις ἀναμνήσεις². Ἐπομένως αἱ ἀναμνήσεις αὗται δὲν προέρχονται ἐκ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ρωμαϊκῆς ἐπεκτάσεως, ὅτε τὰ λαϊκὰ *praesidia propugnacula imperii* ἐσχηματίζοντο εἰς τὰ σύνορα δι' ἄλλοιων ἀποικίων³, ἀλλ' οὐχὶ πάλιν ἐκ τῶν χρόνων τῆς παρακμῆς.

Ἀκριβέστερον δὲν δύναμαι νὰ ὀρίσω τὸν χρόνον· λέγω ὅμως, ὅτι τῆς Βρετανίας καὶ ἐπομένως τῆς Οὐαλίας (= Βλαχίας) ἡ ἄλωσις χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Καίσαρος⁴, ὅτε δὲν εἶχεν ἀκόμη γνωσθῆ εἰς τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον τὸ ὄνομα Βλάχος καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἔννοια αὐτοῦ, ὡς ξένου πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἀφ' οὗτου δὲ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἐγνώσθη ἡ ἱστορικὴ πραγματικὴ του σημασία, ἔκτοτε δὲν ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ σύνορα Ρωμαῖοι πολῖται, ὅσονδήποτε πτωχοὶ καὶ ἂν ἦσαν· ἐπειδὴ ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσις τῶν Βλάχων ἦτο κατωτέρα καὶ τοῦ ἀτελεστάτου Ρωμαίου πολίτου, νομίζω. Τὸ χρονικὸν λοιπὸν σημεῖον, καθ' ὃ οἱ παραμεθόριοι ἀποικοὶ (*limitanei*) ἐλαμβάνοντο ἔξω τῶν Ρωμαίων πολιτῶν, εἶναι σπουδαῖον ἱστορικὸν σημεῖον· ἔκτοτε οἱ *limitanei* ἠδύνατο ἀκωλύτως νὰ καλῶνται Βλάχοι, ἔκτοτε ἐδόθη τὸ ὄνομα εἰς τοὺς *Vallons* (βλαχῶνες) καὶ εἰς τὴν Οὐαλίαν (= Βλαχίαν). Πάντα δὲ ταῦτα μετὰ τὸ 31 π.Χ., ὅτε οἱ Ρωμαῖοι ἀφωμοίωσαν διοικητικῶς τὴν ὑποτεταγμένην Αἴγυπτον καὶ ἐγνώρισαν τοὺς Βλάχους ἐκεῖ.

Ἐὰν δ' ἀληθῶς ὁ Στράβων ἐγνώρισεν τὴν Ἑλλάδα τὸ πρῶτον τῷ 29 π.Χ., δὲν ἦτο δυνατόν, λαμβανόμενον τὸ ὄνομα Βλάχος, νὰ διαδοθῆ εἰς τὴν Πίνδον ἐντὸς δύο ἐτῶν, ὥστε νὰ ἀκούσῃ αὐτὸ ὁ Στράβων ὡς κύριον καὶ μόνιμον ὄνομα τοῦ λαοῦ τῶν λατινογλώσσων Βλάχων.

¹ Ὅρα καὶ Μακεδονικὴ λαϊκὴ βιβλιοθήκη ἀριθ. 7, Κεραμοπούλλου, Ἀρχαία Ἱστορία τῶν Ἑβραίων κλ., σελ. 15 ἐξ.

² Ὅρα ZONF, I, 1925, σελ. 51 ἐξ., 91 ἐξ.

³ Ὅρα Pauly-Wissowa, RE, ἀρθρ. *ager publicus, colonia* (Κορνεμάνη). Βερτολίνη-Λάμπρου, Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, τόμ. Α', 1893, σελ. 378 ἐξ.

⁴ Cæsar., De Bel. Gall., V, 10-23.

β) Τὸ δεύτερον γνώρισμα τῶν Βλάχων, ἡ λατινογλωσσία, ἂν ὄντως εἶναι, ὡς δέχομαι, ἀποτέλεσμα τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἂν δηλ. ἐπεβλήθη κατὰ τινὰ τρόπον εἰς τοὺς Βλάχους ὑπ' αὐτῆς ἢ ἐξοικειώσεις πρὸς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶχεν ἀποβῆ μόνη γλῶσσά των ἐντὸς δύο ἑτῶν, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 31 π.Χ. μέχρι τοῦ 29 π.Χ., ὅτε ἐγνώρισε τὴν Ἑλλάδα ὁ Στράβων. Ἄλλως ὁ Στράβων θὰ ἔλεγε τι περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν, ὡς κάμνει ἀλλαχοῦ¹.

γ) Τρίτον γνώρισμα εἶναι ἡ στολή τῶν Βλάχων. Αὕτη διακρίνεται τῆς τῶν ἄλλων συνοίκων ἢ γειτόνων. Πλὴν τῶν ἐσωτερικῶν, συνήθως βαμβακερῶν «κατασαρκίων» ἐνδυμάτων, κατεσκευασμένων διὰ βαμβακίνης κλωστῆς λευκῆς κατ' οἶκον εἰς τὸν ἀργαλειὸν (ἱστὸν) ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῶν Βλάχων, ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ἐξωτερικὰ ἐνδύματα εἶναι μάλλινα ἐξ ὑφασμάτων παχέων, ὑφαινομένων ἐπίσης ὑπὸ τῶν γυναικῶν κατ' οἶκον. Φοροῦσι δ' αὐτὰ πάντοτε, χειμῶνος καὶ θέρος. Ποικίλλονται καὶ κοσμοῦνται δὲ διὰ «γαϊτανίων» ἐρυθρῶν (ἢ κυανῶν καὶ πρασίνων), συρραπτομένων κατὰ κοσμητικὰ σχήματα σύνθετα, κυρίως ἐμπρὸς τὰ τῶν ἀνδρῶν, τῶν δὲ γυναικῶν καὶ ἐπὶ τῶν νώτων. Ἡ ἀπεικόνισις καὶ περιγραφή τῶν ἰδιορρυθμῶν ἐνδυμάτων τούτων εἶναι εἰδικὸν ἔργον, πρὸς ὃ δὲν εἶμαι ἀρμόδιος. Γυνὴ τις πρέπει νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸ καὶ δὴ καὶ ἐπειγόντως, ἐπειδὴ ἡ δύναμις τῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν διαφορῶν ἐπιδράσεων εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αὐτοκινήτου καὶ τοῦ ραδιοφώνου θὰ μεταβάλλῃ ταχέως καὶ ριζικῶς τὴν τε ἀνδρικήν καὶ τὴν γυναικείαν στολήν.

Πιστεύω, ὅτι ἡ συντηρητικότης τῶν Βλάχων εἰς σύμπαντα τὸν βίον αὐτῶν ἐπιτρέπει νὰ πιστεύωμεν ἰσχυρῶς, ὅτι ἡ στολή τῶν ἀνθρώπων τούτων εἶναι κατὰ παράδοσιν ἢ αὐτὴ ἀπὸ παναρχαίων χρόνων, ἐπομένως δὲ θὰ τὴν εἶχεν ἰδεῖ καὶ ὁ Στράβων, ἂν ὄντως εἶδε Βλάχους, καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ τὴν μνημονεύσῃ ὡς ἔπραξε περὶ ἄλλων λαῶν² ὅχι ἄνευ ἐξαιρέσεων.

δ) Τέταρτον γνώρισμα τῶν Βλάχων εἶναι ὁ ποιμενικὸς καὶ ἡμινομαδικὸς ἢ μεταναστευτικὸς βίος των, διαμενόντων τὸν μὲν χειμῶνα εἰς πεδινὰ καὶ σχετικῶς θερμὰ ἢ εὐκρατα μέρη, τὸ δὲ θέρος εἰς ὄρησιν ὄρεινά, ἔνθα δὲν ξηραίνονται αἱ νομαὶ τῶν ποιμνίων. Τοῦτο γίνεται σήμερον ἀκόμη, τῶν Βλάχων ἐπιδιωκόντων νὰ ἐπιδημῶσι μετὰ τῶν ποιμνίων των ἐκεῖ, ἔνθα ἀκμάζουσιν αἱ βοσκαί, ἦτοι εἰς τὰ ὄρεινά τὸ θέρος, εἰς τὰ πεδινὰ δὲ τὸν χειμῶνα. Αὐτὸ τοῦτο ἐπιδιώκουσι καὶ οἱ νομάδες, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἔχουσι μόνιμόν τινα

¹ Πρβλ. 101. 102. 138. 139, 6. 151, 15. 176, 1. 186, 12. 189, 2. 231, 4. 305. 327. 333. 492 - 494. 498, 16. 500, 3, 5. 501, 1. 503, 6. 528, 5. 533, 1, 2. 534, 2. 542, 4. 565, 6. 572, 3. 661, 27 - 28. 662 ἔξ. 663. 678, 23. 679, 26.

² Ὅρα 164, 17. 167, 20. 168, 1. 196, 3. 197, 5. 202, 2. 225, 7. 500, 3. 506, 8. 520. 525, 9. 526, 9. 530, 12. 712, 58 (*guelebia*). 719, 71. 734, 19. 746, 20. 784, 26. 822, 3. 828, 7. 831, 11.

κατοικίαν, οὐδὲ προσωρινήν, εἶναι ἀνέστιοι. Οἱ πεδινοὶ κατοικοῦσιν ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν των, εἶναι ἀμάξιοι, καὶ θὰ κοιμηθῶσι καθ' ἑκάστην ἐκεῖ, ὅπου θὰ εὗρῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν ποιμνίων των ἢ νύξ. Τρέφονται δὲ ἐκ τοῦ γάλακτος, τοῦ τυροῦ καὶ τοῦ κρέατος αὐτῶν. Ὅσοι δὲν κατοικοῦν ἐπὶ ἀμαξῶν ἔχουσι σκηνάς, εἶναι σκηνῖται, ὅτε συμπίπτουσι νομάδες καὶ σκηνῖται ¹.

Ἄλλοι εἶναι οἱ διὰ διαφόρους λόγους ἐγκαταλείποντες τὴν πατρίδα των καὶ πηγνύοντες ἀλλαχοῦ πατρίδα. Οὗτοι δὲν εἶναι νομάδες οὔτε σκηνῖται, ἀλλὰ «μετανάσται» ².

Μεταναστεύουσι δὲ εἴτε ἐφάπαξ, ἐγκαταλείποντες τὴν πρώτην πατρίδα, ἢ κατ' ἐπανάληψιν δι' ὄρισμένους λόγους ἢ καὶ ἐν ὄρισμένῃ ἐποχῇ τοῦ ἔτους συνήθως.

Τοιοῦτοι μετανάσται σήμερον εἶναι οἱ Βλάχοι τῶν ὄρεων, κυρίως τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὧν αἱ πατρίδες εὐρίσκονται εἰς ὑψηλὸν καὶ ψυχρὸν ὑψόμετρον. Οὗτοι κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ ἔαρ κατοικοῦσιν ἐπὶ ψυχρῶν ὄρεων, ἐν ᾧ κατὰ τὸν χειμῶνα ἐγκαταλείπουσι τὰ ὄρεινά καὶ ψυχρὰ χωρία των, ἵνα καταβῶσι καὶ διαχειμάσωσι μετὰ τῶν ποιμνίων των εἰς πεδινὰ καὶ θερμότερα χωρία. Οὕτω π.χ. οἱ κάτοικοι τῆς ὄρεινῆς κόμης Σαμαρίνης κατὰ τὸν

¹ Ὅρα κεφ. 4, 6. 33, 27. 39, 32 (καὶ σκηνῖται). 75, 17. 126, 26 (ἀμάξιοι). 130, 32 (σκηνῖται). 170, 5. 175, 11. 291, 3. 300, 7. 302, 9. 303, 9. 306, 17. 307, 17 (βίος, διαμονή, τροφή). 311, 6. 492, 2. 493, 2, 3. 494, 4. 500, 5. 502, 5. 506, 8. 507, 2. 508, 7. 509, 2. 511, 1, 2, 3. 513, 7. 515, 2, 10 (νέμονται νομάδες). 517, 2. 550, 22. 553, 2. 747, 26. 748, 27-28. 749, 12. 753, 11. 765, 1. 767, 2. 770, 7. 772, 13. 775, 17. 776, 18. 777. 787. 821, 1-2. 828, 7. 832, 15. 833, 15. 837, 22. 839, 24. Ἄξιον παραθέσεως διὰ τὴν περιγραφικὴν του ἀριτιότητα εἶναι ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων τὸ 307, 17 περὶ τῶν νομάδων τῆς νοτίου Ρωσίας ὑπὲρ τὴν Μαιῶτιν : «τῶν δὲ νομάδων αἱ σκηναὶ πλωταὶ πεπήρασιν ἐπὶ ταῖς ἀμάξιας, ἐν αἷς διαίτωνται· περὶ δὲ τὰς σκηνὰς τὰ βοσκήματα, ἀφ' ὧν τρέφονται καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασι· ἀκολουθοῦσι δὲ ταῖς νομαῖς μεταλαμβάνοντες τόπους ἀεὶ τοὺς ἔχοντας πᾶν, χειμῶνος μὲν ἐν τοῖς ἔλεσι τοῖς περὶ τὴν Μαιῶτιν, θέρους δὲ καὶ ἐν τοῖς πεδίοις». Πρβλ. καὶ τὰ χωρία 2, 962. 300, 7.

² Ὅρα Στράβ., 61, 19 (μετανάσται, μεταναστάσεις), 187, 13 (ἀπαναστάσεις), 196, 2 (μεταναστάσεις), 201, 5 (ἐκποπιμός), 291, 3 (μετανέστης, μεταναστάσεις), 365, 5 (μετανέστησαν), 434, 12 (μετανάστας), 440, 19 (ἀπανέστησαν), 465, 5. 515, 3 (μετανάσται καὶ ληστρικοί), 539, 9 (ἀνασιάτους ποιεῖν), 572, 4 (μεταναστάσεις γίνεσθαι), 621, 3 (ἔθνος ταχὺ πρὸς ἀπαναστάσεις), 627, 6 (τοὺς ἐν Τροίᾳ μεταναστάντας εἰς Συρίαν), 670, 4 (μετωκίσθησαν εἰς Σελεύκειαν), 681 (ἢ μετανάστας), 829, 8 (μετανάστας λωτοφάγους), 833, 15 (πλάνητα καὶ μετανάστην βίον ζῆν = νομάδας εἶναι). Πρβλ. προσέτι 442, 21 (μεταστάσεις καὶ μεταλλάξεις τῶν πολιτῶν), 446, 4 (ἀνασπασθέντες ἐνθύνδε), 445, 3 (εἰς Μακεδονίαν μεταστῆναι), 447, 8 (ἀποικίας ἔστειλαν), 451, 4 (τὴν νεωτέραν Πλευρώνα συνώκισαν, ἀφέντες τὴν παλαιάν), 321, 2 (ἐκβαλόντες τούτους — τοὺς Ἀλέγγας — οἱ Ἴωνες, αὐτοὶ τὴν χώραν κατέσχον, ἔτι δὲ πρότερον οἱ τὴν Τροίαν ἐλόντες ἐξήλασαν τοὺς Ἀλέγγας ἐκ τῶν τόπων) κλ.

χειμῶνα κλειδώνουν τὰς οἰκίας των καί, ἀφίνοντες ὡς φύλακας αὐτῶν 4-5 ἄνδρας, κατέρχονται εἰς εὐκραέστερα καὶ θερμότερα χωρία, ἔνθα ἐνοικιάζουσι κατοικίας δι' ἑαυτοὺς καὶ βοσκὰς διὰ τὰ ποιμνία των.

Οἱ Βλάχοι οὗτοι εἶναι «μετανάσται»¹.

Ἐστράβων δις ὀνομάζει τοὺς Περραιβοὺς μετανάστας.

α) 61,21 : «καὶ αὐτοὶ δὲ Περραιβοὶ μετανάσται τινές· πλήρης δὲ ἔστι τῶν τοιούτων παραδειγμάτων ἢ νῦν ἐνεστῶσα πραγματεία, τινὰ μὲν οὖν καὶ πρόχειρα τοῖς πολλοῖς ἔστιν αἱ δὲ τῶν Καρῶν καὶ Τρηρῶν καὶ Τεύκρων μεταναστάσεις καὶ Γαλατῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν ἡγεμόνων οἱ ἐπὶ πολὺ ἐκ τοπισμοὶ Μάδνός τε... οὐχ ὁμοίως ἐν ἐτοίμῳ πᾶσιν εἰσιν».

β) 434,12 : «ἢ δὲ Πίνδος ὄρος ἐστὶ μέγα, πρὸς ἄρκτον μὲν τὴν Μακεδονίαν, πρὸς ἐσπέραν δὲ Περραιβοὺς μετανάστας ἀνθρώπους (ἔχον), πρὸς δὲ μεσημβρίαν Δόλοπας, (πρὸς ἔω δὲ...), αὕτη δ' ἐστὶ τῆς Θετταλίας· ἐπ' αὐτῇ δὲ τῇ Πίνδῳ, ᾠκουν Τάλαρες Μολοτικὸν φύλον, τῶν περὶ τὸν Τόμαρον ἀπόσπασμα, καὶ Αἰθίκες, (εἰς) οὓς ἐξελαθῆναι φησιν ὑπὸ Πειρίθου τοὺς Κενταύρους ὁ ποιητής. ἐκλελοιπέναι δὲ νῦν ἴστοροῦνται». Ἐστράβων ἐνταῦθα ὑπονοεῖ τὸν Ὀμηρον, Ἰλ. Β, 738 : «οἱ δ' Ἄργισσαν ἔχον καὶ Γυρτώνην ἐνέμοντο | Ὀρθὴν Ἠλώνην τε πόλιν τ' Ὀλοοσσόνα λευκίην, | τῶν αὖθ' ἡγεμόνευε μενεπτόλεμος Πολυποίτης | υἱὸς Πειριθόοιο, τὸν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς— | τὸν ῥ' ὑπὸ Πειριθόῳ τέκετο κλυτὸς Ἴπποδάμεια | ἤματι

¹ Περὶ αὐτῶν ἔγραψεν ὁ Hammond, Annual of the British School at Athens, XXXII, 1931-1932, σελ. 140 (πρβλ. καὶ Beguignon, La Vallée de Spercheios, 1937, σελ. 145. Ἡπειρωτ. Χρονικά, 9, 1934, σελ. 162, 251. Heurtley, Prehist. Macedonia, 1939, 131. Κεραμοπούλλου, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, σελ. 88-94), ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ ἔζων «νομαδικοὶ» πληθυσμοὶ ἐπὶ τῆς Πίνδου, καθ' ὃν τρόπον οἱ Κουτσόβλαχοι· συνεφώνησα δὲ καὶ ἐγὼ (ἔ.ά.), πιστεύων, ὅτι ἡ φύσις τῶν ὀρέων ἢ τῆς χώρας ἐν γένει καὶ τοῦ κλίματος παράγει τὸν ἰδιάζοντα βίον. Οἱ φυσικοὶ νόμοι ρυθμίζουν τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων πανταχοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη μιμήσεως τοῦ ἐνὸς ὑπὸ τοῦ ἄλλου, ἐφ' ὅσον διατηρεῖται ἡ αὐτὴ κτηνοτροφία. Ὅρα καὶ Haufe, Vierteljahrschrift für Südösteuropa, 3, 1939, 122 (πρβλ. Στράβ., 307, 18. 311, 6. 829, 8. Herbert Louis, Albanien, Stuttgart 1927. Ἰορδάν., Γετ., κεφ. 5, παρ. 37. Πορφυρογ., III, 74 : «ὅτι καὶ οἱ Πασινακίται ἐκείθεν τοῦ Δανάπερος ποταμοῦ μετὰ τὸ ἔαρ διέρχονται, καὶ αἰεὶ ἐκεῖσε καλοκαιρίζουσι». Ὁ Marquart, ἐν Isvestia ἢ Bulletin de l'Inst. Russe à Constantinople, τόμ. XV, 1911, Sofia, λέγει : «Bekanntlich pflegen die nomaden im Sommer, wenn die Steppe verdorrt, die Weiden an den Quellen der Flüsse Aufzusuchen». Καὶ ἐν βορείῳ Ἀλβανίᾳ τὸ γένος *Hoti* διαχειμάζει εἰς τὴν κοιλάδα *Matí* μετὰ τῶν ποιμνίων του· πρβλ. Leipz. Vierteljahrschrift für Südösteuropa, 4, 1940, σελ. 82. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα ποιμηνικά φύλα ἐν Ἀλβανίᾳ ποιοῦσιν ἀνάλογον ἀλλαγὴν διαμονῆς χάριν τῶν ποιμνίων, ὡς ἐκθέτει ὁ H. Louis ἐν τῷ βιβλίῳ του «Albanien».

τῶ, ὅτε φῆρας ἐτίσαιο λαγνήεντας, | τοὺς δ' ἐκ Πηλίου ὤσε καὶ Αἰθίκεσσι
πέλασσαν — | οὐκ οἶος, ἅμα τῶ γε Δεοντεύς, ὄζος Ἄρηος...».

Θὰ ἦτο κατὰ τὴν γνώμην μου μάταιον ἔργον τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ τις σήμερον νὰ διακρίνῃ διαφορὰς φυλετικὰς μεταξὺ τῶν σημερινῶν κατοίκων τῶν ὀρέων τῆς ὀριζομένης χώρας. Ὁ παρελθὼν μακρὸς χρόνος καὶ αἱ κοινὰ ἱστορικὰ τύχαι τῶν ὀρεινῶν τούτων λαῶν ἀφωμοίωσαν αὐτοὺς καὶ παρήγαγον λαὸν ἑνιαῖον, ἐνέχοντα ἐν λανθανούσῃ καταστάσει στοιχεῖα Αἰθίκων ἢ Ταλάρων κλ. τῆς παλαιᾶς καταγωγῆς δυσδιάγνωστα ἢ ἀδιάγνωστα, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀπογόνους τῶν Αἰθίκων ἢ τῶν Δολόπων ἢ τῶν Ταλάρων κλ.

Μόνοι εἶναι διακριτοὶ οἱ Περραιβοὶ διὰ τὸν ἰδιάζοντα βίον τῶν· εἶναι μετανάσται. Ἄλλὰ μετανάσται εἰς τὰ αὐτὰ μέρη εἶναι σήμερον οἱ Βλάχοι. Τί ἐμποδίζει νὰ ταυτίσωμεν τοὺς δύο λαοὺς; Εὐρίσκονται εἰς τὰ αὐτὰ ὄρη καὶ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Στράβων οὐδενὸς ἄλλου λαοῦ τὸ ὄνομα ἀναφέρει τόσον συχνὰ ὅσον τὸ τῶν Περραιβῶν εἷς τε τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας· διότι ἔνεκα τοῦ μεταναστευτικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, εὐρίσκονται πολλαχοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ ἐπὶ τῶν πεδιάδων. Τινὲς ἐκ τῶν κατεχομένων εἰς τὰς πεδιάδας προσαρμύζονται πρὸς τὸ ἐν αὐταῖς περιβάλλον, ἀγοράζουσιν οἰκίαν, νυμφεύουσι τὰ τέκνα τῶν, γηράσκουσιν, ἀρέσκονται εἰς τὸν ἐκεῖ βίον, ἐκπαιδεύουσι τὰ τέκνα τῶν καὶ ἔπειτα δὲν δύνανται νὰ ἀποχωρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἐν ταῖς πεδιάσι βίου καὶ τοῦ περιβάλλοντος καὶ μένουσιν ἐκεῖ μονίμως. Οὕτω γίνεται εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀντικῇ Μακεδονίᾳ πατριδα μου Βλάστην (τὸ Βλάτσι), ἔνθα τῶρα οἱ διοικοῦντες τὴν κοινότητα εἶναι ἀπόγονοι Βλάχων ἐγκαταμεινάντων ἢ πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῶν ἢ διὰ γῆρας ἢ δι' ἀσθένειαν ἢ καὶ διὰ συνήθειαν καὶ προτίμησιν τοῦ βίου τῶν πεδινῶν μερῶν. Οὕτω συνέβη νὰ σπουδάξῃ ἱατρικὴν υἱὸς Βλάχου, ὅτε καὶ ἐγὼ ἤμην ἤδη φοιτητῆς τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἠρωτήσαμεν ἀνωτέρω, τί ἐμποδίζει νὰ ταυτίσωμεν τοὺς Περραιβοὺς καὶ τοὺς Βλάχους; λοιπὸν ἀπαντῶμεν, ὅτι ἐμποδίζει ἡ γλῶσσα, ἣν ὀμιλοῦσι τῶρα οἱ Βλάχοι.

Δὲν γνωρίζομεν τίνα γλῶσσαν ὀμίλουν πάλαι οἱ Περραιβοί. Πιστεύομεν, ὅτι ὀμίλουν τὴν Ἑλληνικὴν. Ἡ λατινογενὴς γλῶσσα, ἣν ἔχουν σήμερον οἱ Βλάχοι, ἐπεδήμησεν εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἢ Ἡπειρωτικὴν ἢ Θεσσαλικὴν κοινὴν ὀρεινὴν ἢ τὴν πεδινὴν χώραν ἐπὶ τῆς Ρωμαιοκρατίας, ἦτοι μετὰ τὸ 168, καὶ δὴ καὶ τὸ 146 π.Χ.¹ Τότε ὑπετάχθησαν πλήρως οἱ Μακεδόνες. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲ ἦτο, ὡς πιστεύομεν, γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, ὧν οἱ βασιλεῖς, αἱ ἑορταί, οἱ μῆνες ἔχουσιν ἀπὸ παναρχαίων χρόνων ἑλληνικά

¹ Κεραμοπούλου, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, σελ. 80 ἔξ.

ὀνόματα. Οὔτε θὰ ἦτο ἡ Θεσσαλικὴ διάλεκτος τόσον καθαρῶς ἑλληνική, ἂν ἡ Μακεδονικὴ ἦτο βάρβαρος. Ἑλληνικὴν λοιπὸν γλῶσσαν ἔδει νὰ ὀμιλοῦν καὶ οἱ Πεορραιβοὶ πρὸ τῆς Ρωμαιοκρατίας ¹.

Προσέλαβον ἔπειτα τὴν λατινικὴν ἢ λατινογενῆ γλῶσσαν καὶ ὀνομασίαν ἐπὶ τῆς Ρωμαιοκρατίας, ὡς περιέγραψα ἀνωτέρω καὶ ἀλλαχῶ ².

Οἱ Ἑλληνες δηλ. τῶν ὑποταχθεισῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐστρατεύοντο 18ετείς ἢ 20ετείς καὶ διετέλουν ἐστρατευμένοι ἐπὶ 20 ἔτη εἰς τοὺς λεγεῶνας ἢ 25 εἰς τὰ *Auxilia*, διαμένοντες συνήθως ἔξω καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος των, εἰς τὰς ἀκροαίας συνήθως χώρας τοῦ παγκοσμίου ρωμαϊκοῦ κράτους, μετ' ἀλλοφύλων καὶ ἀλλογλώσσων συστρατιωτῶν τοῦ αὐτοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐν τῷ αὐτῷ λεγεῶνι, ὥστε νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην ἄμεσον ἐν πάσῃ ὥρᾳ κοινῆς συνεννοήσεως μετὰ τῶν συστρατιωτῶν, ἥτις ἦτο δυνατὴ μόνον διὰ τῆς γλώσσης τοῦ κράτους, δι' ἧς ἐγίνετο καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν, ὄντων Ρωμαίων. Πολλοὶ δὲ ἐξ ὀρειῶν καὶ ἀγόνων τόπων καταγόμενοι στρατιῶται, εὐρισκόμενοι ἐστρατευμένοι μακρὰν τῆς πατρίδος εἰς χώρας εὐφόρους, ἃς ἐνδεχομένως εἶχον ἀγαπήσει, ἂν μάλιστα εἶχον ἐκεῖ νυμφευθῆ καὶ γεννήσει τέκνα, κατέμενον ἐκεῖ, ἀπολυόμενοι ἐκ τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐλάμβανον κληρὸν γῆς ὡς *praemia militiae*. Ἄλλοι ὅμως ὑπηρετοῦν ἐπὶ τῶν ὀρέων, τηροῦντες ἐκεῖ τὴν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς τε χώρας ἐν γένει καὶ μάλιστα τῶν ὀδῶν καὶ τῆς συγκοινωνίας. Κατὰ τὴν διάορκιαν δὲ τῆς εἰκοσαετίας, ἐξεμάνθανον τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ὡς ὄργανον γενικῆς συνεννοήσεως καὶ ἐγίνοντο λατινόγλωσσοι, ὡς ἐγίνοντο καὶ οἱ κάτοικοι τῆς χώρας, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μεθ' ὧν συνέζων (π.χ. ἐν Δακίᾳ). Εἶναι δὲ δευτερεῦον ζήτημα, ἂν ἡ λατινογλωσσία αὕτη ἐπήρχετο εἰς τὴν δευτέραν, τὴν τρίτην ἢ τὴν τετάρτην γενεὰν ἢ στρατολογίαν.

Τοιοιτοτρόπως ἐγιναν καὶ οἱ Πεορραιβοὶ λατινόγλωσσοι ³.

Ἐὰν δὲ ὄντως τῷ 29 π.Χ. ἦλθεν ὁ Στράβων εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, μόλις 2 ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν εἶχε γίνει *Provincia Romana* ἢ Μακεδονία.

Ἄλλὰ καὶ πεντήκοντα ἔτη ἂν εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς πρώτης καταλή-

¹ Ὅρα τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, σελ. 68, Πολυβ. Δὲν ἐκτείνωμαι εἰς τὸ ζήτημα περὶ τῶν ἄλλων ὀρειῶν φυλῶν τῆς Πίνδου, τὰς ὁποίας ὁ Βελόχ, ἐν *Griech. Gesch.*, 12, I², σελ. 60 ἔξ., παραπέμπει εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν μύθων μετὰ τῶν Κενταύρων, τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῶν Λαπιθῶν (σελ. 64).

² Π.χ. τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, σελ. 80 ἔξ. Οἱ Ἑλληνες καὶ οἱ βόρειοι γείτονες, σελ. 190, σημ. (Μακεδονικὴ λαϊκὴ βιβλιοθήκη ἀριθ. 7). Ἀρχαία ἱστορία τῶν Ἑβραίων, ἢ Αἴγυπτος καὶ οἱ Βλάχοι, ὅπερ εἶναι διάλεξις μου τοῦ 1952 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

³ Πρβλ. τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, σελ. 65 ἔξ., 77 ἔξ., 80 ἔξ., 83 ἔξ., 86 ἔξ., 93 ἔξ., 95 ἔξ., 100.

πρὸς τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, πάλιν δὲν θὰ ἦσαν ἀρχετὰ, ἵνα διαδοθῆ καὶ ἐντοπισθῆ ἡ λατινικὴ γλῶσσα καὶ ἀποβῆ οἰκογενειακὴ τῶν Περραιβῶν γλῶσσα. Θὰ ἐχρειάσθῃ νὰ παρέλθωσιν 150 ἔτη καὶ ἴσως περισσότερα, ἵνα γίνῃ αὕτη μητρικὴ καὶ οἰκογενειακὴ, ἐκλίπη δὲ ἡ ἑλληνικὴ.

Ἐπομένως οἱ ὄρειοι κάτοικοι τῆς Πίνδου, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Καμβουνίων, οἱ μεταναστεύοντες μετὰ τῶν ποιμνίων τῶν χειμῶνα εἰς εὐκραέστερα, πεδινώτερα κλίματα, οἱ φέροντες πάλαι τὸ ὄνομα Περραιβοί, δὲν εἶχον ἀκόμη προσλάβει τὴν λατινογενῆ βλαχικὴν γλῶσσαν, ὅτε ἔζη ὁ Στράβων καὶ ἔγραφε τὴν εἰκόνα τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας τῶν ἡμερῶν του.

Ἐναμφιβόλως δὲ καὶ τὸ ὄνομα Βλάχος δὲν θὰ εἶχε κατανοηθῆ οὔτε διαδοθῆ ἀκόμη εἰς τὰς νεοκτῆτους χώρας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὥστε οἱ Περραιβοί θὰ διετήρουν ἀκόμη τὸ παλαιὸν τοῦτο ὄνομά των καὶ δὲν θὰ εἶχον ὀνομασθῆ ἀκόμη Βλάχοι.

Α. Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ